

Mass – media împotriva Parlamentului (?)

Lupta împotriva prostiei celor aflați la putere este singura luptă omenească zadarnică, dar singura și care nu poate fi abandonată. (Keane, 2000, p. 139)

lesita nu de mult din comunism, România începutului de mileniu trei este o societate care se bazează, prin natura structurilor sale profund feudale, pe legături tradiționale de consanguinitate, de consătenitate, de rudenie fapt care întârzie dinamica societății. Structurile de clan împiedică constituirea societății civile în România și frânează schimbarea în planul culturii politice și a economiei libere. Urmările sunt însă cu atât mai primejdioase dacă ne raportăm la ceea ce s-a câștigat în decembrie 1989: pericolul în care se afla astăzi, după 13 ani, democrația românească.

Sistemul de stratificare semi-închis susținut de relațiile sociale clientelare prin cultivarea statutului social atribuit, specific comunităților de tip *gemeinschaft*, inegalitățile social-economice și implicit mobilitatea socială verticală redusă au determinat nemulțumiri social-politice cu adresa la instituțiile nou-născute responsabile direct de reprezentarea interesului cetățeanului: Partidele politice și Parlamentul, instituțiile fundamentale ale democrației moderne suferă de credibilitate în ochii opiniei publice în special în absența exemplului uman și a confuziei instaurate între instituția funcțională și modelul de om politic responsabil. Consecința majoră: distanța dintre societate și Parlament, sentimentul frustrant al nereprezentării și absența sprijinului civic pentru instituțiile de bază ale funcționării democrației moderne.

Reflectarea în mass-media românească a activității instituțiilor reprezentării, încetineala procesului legislativ și ineficiența activității parlamentare, competiția pluripartidistă și în subsidiar neînțelegerile coalițiilor politice din legislatura 1996-2000, au facilitat, pe fondul crizelor economice, dezvoltarea manifestărilor extremiste și a capitalului electoral al partidelor anti-sistem. De aici până la nostalgia după regimurile autoritare, preferința pentru sistemele de *mana forte* și alunecarea în totalitarism, nu e decât un pas.

Cetățeanul nostalgic poate, în extremis, să se hotărască dacă și cum să voteze și fără să țină cont de părerea celorlalți din jurul său, în schimb liderul de opinie al oricărui grup formal sau informal, nu se poate dispensa în nici un caz de presă. Și asta deoarece mass-media (și mai ales mass-media audio-video) îi furnizează aproape toate informațiile privind peisajul politic și discursul actorilor ce alcătuiesc sistemul politic respectiv.

Modul cum s-au raportat mass-media din România la instituțiile reprezentării, ponderea și caracterul conflictual/neconflictual al știrilor, timpul și calitatea prezentării actorilor politici, agenda propusă de către canalele de comunicare nu impun neapărat o legătură de tip *cauza-efect* între reflectarea în presă

a activitatii politice si neîncrederea manifestata de opinia publica în institutii, iar daca acest efect exista, bineînțeles, presa nu este singura cauza.

Daca referirile media la Parlament sunt într-o mare masura nefavorabile, (Vezi <http://www.mma.ro/update/htm>: analizele „Agentiei de Monitorizare Catavencu” asupra actorilor politici în media româneasca pornesc de la monitorizarea cotidianelor centrale si a principalelor jurnale de stiri de televiziune. În cazul monitorizarii la care ne referim - efectuata între 7-14 mai 2002 - cercetarea se opreste asupra a zece cotidiene (Adevarul, Cotidianul, Curentul, Cronica Româna, Evenimentul Zilei, Jurnalul National, Libertatea, National, România Libera, Ziua) si a patru televiziuni (Antena 1, Prima TV, ProTV, România 1) si a încercat identificarea imaginii principalelor institutii publice asa cum este ea prezentata de media româneasca: aparitii în stiri de televiziune - Guvernul (27 aparitii), Presedintia (11), Camera Deputatilor si Ministerul Turismului cu câte 10 aparitii si Ministerul Afacerilor Externe - 8 înregistrari.

Camera Deputatilor înregistreaza cele mai multe referiri nefavorabile, în 40% dintre cazuri posturile TV promoveaza un discurs tendentios negativ la adresa activitatii desfasurate de reprezentantii acestui for. Guvernul si Presedintia nu înregistreaza nici o referire nefavorabila, din contra, aceste institutii au o frecventa a aparitiilor ridicata datorita activitatii concertate pe care au desfasurat-o în ultimul timp conducatorii lor pe plan extern. În ceea ce priveste media scrisa, nu exista nici o referire pozitiva la adresa vreunuia dintre principalii actori ai acestei analize; vezi si <http://www.freeex.org>), Barometrele de opinie publica efectuate în 2002 indica o încredere dramatic redusa a cetatenilor în institutiile democratice plurale, conflictuale: în Parlament – 29% si Partide politice – 15% si la polul opus sustinerea covârsitoare de care se bucura Biserica (88%) si Armata (77%), ca institutii consensuale (Fig. 1.2). Scorul slab al Parlamentului poate fi si consecinta directa a imaginii pe care o au politicienii, liderii de partid si partidele în ochii opiniei publice.

Absenta culturii civice, suportul subred de care beneficiaza institutiile de baza ale democratiei (mult sub medie pentru: Parlament si partide), indiferentismul, ignoranta, neîncrederea în moralitatea si profesionalismul elitelor politice si suspiciunea, deziluzia libertatii, nemulțumirile, frustrarile schimbarilor sociale, inechitatile, dezavantajele economiei post-comuniste si mai ales cresterea semnificativa a capitalului politic al curentelor anti-sistem clatina fundamentul fragil al democratiei românesti... În aceasta stare de fapt, în ce masura putem vorbi în România post-decembrista de fundamentele democratiei si daca temelia exista, cum poate fi democratia salvata si consolidata?

Ca regim si ca practica politica, democratia se constituie în istoria societatilor europene (o istorie a imperiilor, autocratiilor, despotismelor, tiraniilor mai vechi sau mai noi) mai curând ca o exceptie de la regula. Redescoperit, dupa doua mii de ani de transformari, în antichitatea greaca, termenul si idealul de democratie este readus la viata o data cu revolutiile burgheze din secolul XVIII. Actualmente, conceptul de democratie are prea puțin în comun, daca nu nimic, cu conceptul dezvoltat în Grecia în secolul V a. Cr. În

majoritatea statelor lumii contemporane, regimul democratic astazi, apare mai degraba ca ideal politic decât ca realitate.

Democratia, spre deosebire de alternativele sale nedemocratice, se recunoaste drept „cel mai rau regim posibil, dar cu exceptia tuturor celorlate”. Democratia nu pretinde ca ar fi regimul politic perfect, dar afirma ca este singurul regim perfectibil. În fapt, astazi, democratia practica (indirecta, reprezentativa, electorala, inclusivă) este sinonima tocmai cu acest proces permanent de democratizare a societătilor, care tind, asimptotic, spre atingerea unui ideal politic. Apropierea constanta de ideal depinde de orientarea „acului busolei” care indica directia cea buna, identificat de teoreticienii democratiei cu îndeplinirea, în mod necesar, a urmatoarelor conditii:

a) Conditia primordiala în analiza stadiului democratizării unei societati, este aceea ca conceptul de „democratie” trebuie înțeles într-un mod corect. „Dintre conditiile democratiei, cea mai puțin amintita este aceea ca ideile gresite despre democratie fac ca democratia sa functioneze gresit.” (Sartori, 1999, p. 32) Daca identificam etimologic democratia cu „domnia sau puterea poporului” sau daca o definim simplist „demos – kratos”, atunci vom veni în ajutorul autorilor nedemocratici, demagogilor care vor argumenta ca democratia este orice numai puterea aparținând poporului nu. Daca termenii nu sunt explicati cât mai clar si fidel înțelesi, daca nu convenim asupra termenilor, vom trai într-o inevitabila confuzie favorabila demagogilor, despotilor si celor care îmbratiseaza solutia totalitara , pentru ca a te juca cu cuvintele înseamna a te juca cu democratia. Numai si pentru acest motiv, în post-comunism, si în genere, în tarile abia iesite din regimurile autoritariste, democratia trebuie definita exact si re-învatata.

b) În existenta ei, democratia are nevoie de o majoritate de cetateni care sa creada ca merita sa lupti pentru a o pune în practica ; Cu alte cuvinte, democratia nu se instaureaza în absenta unui consens general al membrilor societatii asupra unui proiect politic si asupra regulilor jocului politic, un consens procedural privind: garantarea constitutională a principiului suveranitatii poporului si definirea democratiei ca guvernarea a majoritatii, ca sistem al domniei majoritatii, limitata de drepturile si prin toleranta minoritatilor. Regula esentiala este aceea care stabileste modul în care sunt solutionate conflictele, iar regula solutionarii conflictelor, conditie necesara într-o democratie, este domnia majoritatii si respectul pentru minoritati.

c) Procesul democratic este declansat din clipa instituirii nivelului formal, al garantiilor legale si constitutionale referitoare la drepturile fundamentale ale cetateanului si se realizeaza prin: suprematia legilor impusa în vederea garantarii drepturilor fundamentale ale individului, a controlului si a limitarii puterii politice.

d) Democratia moderna (reprezentativa , indirecta) este conditionata însa de nivelul profund al practicii politice, al comportamentelor democratice: este nivelul libertatii pozitive a cetatenilor, al activismului lor politic, al participarii publice, al culturii civice, cultura politica a democratiei. Constructie rationala, democratia moderna este o democratie participativa si competitiva : are nevoie de cetateni educati care sa o sustina prin implicare si participare în spatiul public.

Dupa 13 ani de tranzitie, România a îndeplinit nivelul formal, al institutiilor democratice si este o democratie procedurala, electorala. Astazi vorbim despre: adoptarea Constitutiei, instaurarea sistemului pluripartid, functionarea, desi des criticata în societatea civila, a institutiilor reprezentative (Parlament, Presedinte), constituirea aliantelor politice, garantiile constitutionale ale drepturilor fundamentale ale indivizilor, respectul fata de regulile jocului parlamentar. „În pofida performantelor economice oscilante din ultimii ani, în timp ce economia a fost în cadere, a stagnat, institutiile democratice s-au articulata, au început sa functioneze... Drepturile cetateanului si ale omului, libertatile sociale si individuale, raportul dintre stat si societatea civila, dintre laicitate si religie, delegarea si controlul autoritatii si-au schimbat continutul si sursele de legitimare, consolidând democratia...Desfasurarea alegerilor libere si felul în care partidele politice învinse au acceptat verdictul urnelor sunt realitati forte în sustinerea democratiei în institutiile regimului politic. Accesul la alternanta este fara îndoiala, o proba a democratiei.” (Florian, 1999: 214 - 221)

Constructia institutionala se dovedeste a nu fi si suficienta: deficitul de democratie se resimte la un nivel mult mai profund, social-cultural, al suportului pe care cetateanul simplu ar trebui sa-l ofere regimului democratic. Democratia participativa si competitiva se revendica în primul rând de la cetatean. Element esential al actiunii democratice, cetateanul ramâne însa mai departe o abstractiune, un concept lipsit de semnificatie, câta vreme participarea sa nu este stimulata.

Absenta cetatenilor din viata publica, atitudinea defavorabila fata de actorii politici , perceperea politicului ca birocrație care corupe, imagini ce rezulta din parcurgerea sondajelor de opinie este reflectarea trista a faptului ca apatia si neîncrederea sunt fenomene de larga raspândire, iar cetateanul simplu nu mai manifesta decât un interes sters pentru politica; publicul este dezinteresat de oferta politica si exprima mai curând sentimente alcatuite din impresii si accente emotionale. Desi majoritatea populatiei românești se supraestimeaza cognitiv, (poate identifica partide si lideri politici), exista un deficit considerabil în privinta continutului reformei economice si a obligatiilor civice, a înțeleșului termenilor de toleranta si democratie.

Supravietuirea regimului democratic depinde însa, înainte de orice, de cum si de ceea ce înțelege cetateanul obisnuit sa faca cu politica. Iar 46,2% dintre cetatenii români obisnuiti înțeleg democratia drept „puterea în mâinile câtorva, a celor mai de seama”, identificând democratia cu oligarhia. („46,2% dintre romani înțeleg prin democratie participarea celor mai de seama cetateni la conducerea tarii (oligarhie); 42,2% - participarea poporului la conducerea tarii; 8,6% - dreptul fiecaruia de a face ce vrea, dupa bunul plac (anarhie) si 3% - nonrespondenti.” in Elena Nedelcu, 2000, Cultura civica si democratie)

„Comportamentul nostru politic depinde de ideea noastră despre ceea ce este, ce trebuie și ce poate fi democrația...Deși democrația este mult mai complicată decât orice altă formă politică, paradoxal ea nu poate supraviețui dacă principiile și mecanismele sale nu ar fi accesibile capacității intelectuale a cetățeanului obișnuit” (Sartori, 1999: 38-39)

Cum ar trebui tratate pasivitatea, nivelul înalt al ignoranței, lipsa competențelor civice și lipsa de încredere în instituțiile reprezentării, autoritarismul respondenților care concep guvernarea doar ca pe o relație pe verticală, care sunt remediile propuse de teoreticienii democrației în condițiile culturii pasive, în care „legile ori sunt perimate ori, noi fiind, sunt atât de ambigue încât deschid portita eludării lor, în care corupția există la toate nivelurile și unde elitele mimează democrația, iar non-elitele – supunerea și dependența” ? (Nedelcu, 2000: 178)

Un prim diagnostic a fost acela că o populație ieșită din comunism va învăța cum să voteze exercitându-și dreptul de vot. Soluția s-a dovedit a fi formală. Participarea la alegerile organizate după 1989 a devenit treptat mai redusă, o dată cu parcurgerea mandatelor:

„La alegerile din 20 mai 1990, desfășurate în baza Decretului – Lege nr. 92/1990, care restabilește sistemul electoral al reprezentării proporționale din perioada interbelică, s-a înregistrat o participare electorală de peste 80%; din cei 17.200.722 alegători înscrși pe liste, s-au prezentat la urne 14.826.616...Alegerile legislative din 27 septembrie 1992 s-au desfășurat pe baza unei noi legi electorale, Legea nr. 68/1992, care continuă practica sistemului reprezentării proporționale, pe care o amenda cu pragul electoral de 3% din totalul voturilor exprimate, adică necesarul minimal pentru accesul în parlament al unui partid. Listele de alegători au însumat 16.380.663 de cetățeni, prezenta la urne fiind de 12.496.430 de alegători, adică 76,3% din totalul electoratului; deși mai redusă decât la prima ediție electorală, participarea cetățenească la vot a fost ridicată, ceea ce demonstrează că în 1992, apetitul politic al populației se menținea viu...Alegerile parlamentare din noiembrie 1996 s-au desfășurat după legea electorală din 1992 (scrutin pe liste, cu prag electoral de 3%). Din cei 17.218.654 alegători înscrși pe listele electorale, s-au prezentat la urne și au votat corect pentru Camera Deputaților 12.238.746 alegători, iar pentru Senat 12.287.671 alegători, înregistrându-se o rată de participare reală de peste 71% din populația electorală”. (Voicu, 1998: 214-229)

Alegerile generale din anul 2000 au continuat curba descendentă accentuată a participării la vot. Non-activismul în sfera publică, ne-participarea, cultura politică a pasivității și indiferenței sunt efecte atât ale defectuoasei funcționări a sistemului politic din România, cât și a modului în care societatea civilă înțelege și abordează această criză. Suspiciunea cetățeanului obișnuit privind buna credință a politicienilor, pierderea interesului pentru exprimarea votului, ignorarea dezbaterii publice referitoare la democrație, instituții, politică și putere, periclitează fundamentul democrației reprezentative (instituția Parlamentului) și măresc riscul alunecării spre anarhie, iar de aici spre dictatura. Terapia? Un nivel mai înalt al educației (civice) și o informare corectă și echidistantă a cetățeanului prin intermediul mass-media.

Mijloacele de comunicare structurează opinia publică în diverse public-uri (serviciul public) sau în audiențe-tintă (serviciul liberal), mediile în-formează și transmit pe diverse canale cultura lor politică. „Public-urile”, liderul de opinie și cetățeanul obișnuit învață cultura politică din mass-media. Mijloacele de

comunicare pot resuscita interesul pierdut al cetatenilor pentru reformarea institutiilor politice prin accentuarea dezbatelor publice . Astazi debate-ul media asupra preconizatei amendari a Constitutiei (rolul presedintelui în executiv, presedinte ales prin vot universal ori numit de parlament, dizolvarea parlamentului, atributii diferite pentru cele doua camere), sustinut prin discutarea alternativelor sistemului electoral (introducerea votului uninominal) si sistemului de partide actual, ar fi o piatra solida la temelia democratiei participative si competitive.

Re-educarea civica, antrenarea cetateanului în spatiul public este împiedicata însa atât de stadiul actual al clasei politice, cât si de cel al presei române . Mass-media nu impun pe agenda lor setting dezbaterii necesara privind distinctia dintre amatorismul politicianilor români si institutiile-pilon ale democratiei reprezentative (Partidele politice si Parlamentul), deoarece la rândul lor, sufera de amatorism, de eclecticism datorat pregatirii profesionale eterogene si de lipsa reperelor morale:

„Este o profesie deschisa atât celor cu studii de specialitate (facultati de jurnalism, cursuri de specializare de scurta durata), dar si oricarui absolvent al unui institut de învățământ superior, fie el umanist, tehnic sau economic. Deschiderea este de fapt mult mai mare, institutia acceptând în organigrama sa si persoane cu studii medii, urmând ca acestea sa înceapa un stagiul de pregătire în redactie, sub supravegherea unor jurnalisti cu experienta. Important este sa aiba talent, tupeu, sa manifeste fidelitate fata de trust, sa fie tineri, sa nu creeze conflicte în grup.” (Rosca, 2000: 17)

Puterea legislativa este adusa în fata tribunalului opiniei publice, iar gardianul este mass-media, atat de cunoscuta sintagma „câinele de paza al democratiei”. Elaborarea greoaie si mereu intarziata a legilor, „numarul prea mare” de parlamentari, alegerile pe liste de partide si mereu amanta reforma electorala de introducere a votului uninominal, constituie adeseori subiecte ale dezbatelor publice si reprosurii la adresa celor doua Camere.

Presa este agora, piata publica a opiniilor libere, spatiul unde se discuta politicile publice înainte, dupa sau în timp ce proiectele de lege se dezbat în Parlament:

„A patra putere, presa reprezinta garantia functionarii corecte a puterilor constitutionale ale statului (executiva, legislativa si judecatoreasca), pe care le supravegheaza ca un câine de paza. Sintagma metaforica trebuie înțeleasa ca putere pe care o are presa de a urmări modul în care este respectata constitutionalitatea statului de drept, putere pe care o transfera, prin informare, cetatenilor, pentru a-i ajuta sa se împotrivesca abuzurilor de tot felul. Aparând libertatea de exprimare, jurnalistii apara implicit dreptul la informare al cetateanului...Mass-media nu au putere de comanda, asemenea institutiilor statului, dar impactul asupra societatii este covârșitor: ele informeaza, dezvoltând spiritul civic, creeaza curente de opinie, lanseaza mode si propulseaza personalitati.” (Rosca, 2000: 10-11)

Desi nu este aleasa prin vot, presa functioneaza dupa acelasi principiu al reprezentarii intereselor societatii (publicului sau audientelor): mijloc de reprezentare a opiniilor, de a aduce în discutie pareri initial absente, de a le prezenta indirect, prin intermediul suportului media. Stirbita de profesionalism si de reguli

deontologice, „deficitara cultural”, (Rosca, 2000, p. 9), nesatioasa de senzationalism , mass-media care provin dintr-o societate dependenta cu o cultura politica pasiva, risca sa îsi reprezinte gresit cetatenii.

Nu vor fi suficiente dezbaterile asupra si modificarea sistemului electoral, votul uninominal, stipularea constitutionala de atributii diferite pentru cele doua Camere, profesionalizarea clasei politice si aparitia modelului de politician de buna credinta, chiar daca cu ele trebuie început. Procesul trebuie continuat cu segmente specifice ale societatii civile si cu grupurile speciale cu semnificatie în socializare. Profesionalizarea presei va atrage dupa sine si democratizarea societatii românesti . O presa profesionista si responsabila va redefini rolul Parlamentul ca institutie esentiala a democratiei moderne si-l va readuce în scena pe cetateanul obisnuit, marele absent al politicii românesti.

BIBLIOGRAFIE:

Almond, Gabriel & Verba, Sidney, 1996, *Cultura civica, Atitudini politice si democratie în cinci natiuni*, Bucuresti, Ed. Du Style.

Analiza actorilor politici în media româneasca (7-14 mai 2002), Agentia de Monitorizare a Presei – „Academia Catavencu”, <http://www.mma.ro/update/htm>, vezi si <http://www.freeex.org>

Aron, Raymond, 2001, *Democratie si totalitarism*, Ed. All Educational.

Barometrul de opinie publica realizat de IMAS si MMT la cererea Fundatiei pentru o Societate Deschisa, iunie si octombrie, 2002.

Coman, Mihai, 1996, *Din culisele celei de-a patra puteri*, Bucuresti, Ed. Carro.

Coman, Mihai, (coord.), 1997, *Starea mass-media în Romania*, în *Manual de jurnalism*, vol. 1, Iasi, Ed. Polirom.

Coman, Mihai, 1999, *Introducere în sistemul mass-media*, Iasi, Ed. Polirom.

Coman, Mihai, 2002, *Controlul câmpului profesional* în *Revista Romana de Stiinte ale Comunicarii, Jurnalism & Comunicare*, nr. 1, anul 1, Ed. Tritonic.

Craiutu, Aurelian, 1994, *Cultura politica si societatea postcomunista: conditii ale democratiei* în *Revista de Stiinte politice Polis*, nr. 3.

Dahl, Robert, 2000, *Poliarhiile, participare si opozitie*, Iasi, Institutul European.

DeFleur, Melvin, Ball – Rokeach, Sandra, 1998, *Teorii ale comunicarii de masa*, Iasi, Ed. Polirom.

Florian, Alexandru, 1999, *România si capcanele tranzitiei*, Bucuresti, Ed. Diogene.

Ghinea, Cristian, 2001, *Democratia practica, interviu cu Cristian Pîrvulescu*, în *Dilema*, nr. 415, an IX.

Greco, Razvan, 2001, *Cât de responsabili sunt parlamentarii nostri?* în *Sfera Politicii*, nr. 89, anul IX.

Gross, Peter, 1999, *Colosul cu picioare de lut. Aspecte ale presei românesti post comuniste*, Iasi, Ed. Polirom.

Gross, Peter, 1996, *Mass-media in Revolution and National Development –The Romanian Laboratory*, Iowa State University Press.

- Keane, John, 2000, *Mass-media si democratia*, Iasi, Institutul European.
- Lijphart, Arend, 2000, *Modele ale democratiei. Forme de guvernare si functionare în treizeci si sase de tari*, Iasi, Ed. Polirom.
- Maican, Ovidiu, 1999, *Stilul Parlamentar*, în *Sfera Politicii*, nr. 71,72, an VII.
- Marinescu, Valentina, 1993, *Credibilitatea acordata principalelor mijloace de informare în masa*, în Dragan, I. (coord.), *Comunicarea de masa în spatiul public în perioada de tranzitie*, Bucuresti, Ed. Academia României.
- Muraru, Ioan, Constantinescu, Mihai, 1999, *Drept parlamentar românesc*, Bucuresti, Ed. Actami.
- Nedelcu, Elena, 2000, *Democratia si cultura civica, Cultura civica în România*, Bucuresti, Ed. Paideia.
- Pavel, Dan, 1994, *Sarada: teoria sartoriana si regimul politic românesc*, în *Revista de Stiinte politice Polis*, nr. 3.
- Pîrvulescu, Cristian, 2000, *Competitie si transparenta în Sfera Politicii*, nr. 84, an VIII.
- Pîrvulescu, Cristian, 2001, *Politici si institutii politice*, Bucuresti, Ed. Trei.
- Pop, Doru, (coord.), 2001, *Mass-media si democratia*, Iasi, Ed. Polirom.
- Popper, Karl, Raimond, 1993, *Societatea deschisa si dusmanii ei, Vraja lui Platon*, Bucuresti, Ed. Humanitas.
- Preda, Cristian, 1995, *Democratia între optimism si pesimism* în *Dilema*, nr. 134, an III.
- Preda, Cristian, 1999, *Revolutie si democratie în România postcomunista*, în *Occidentul nostru*, Ed. Nemira.
- Rieffel, Remy, 2001, *Mass-media si viata politica* în Bertrand, Clude-Jean, (coord.), *O introducere în presa scrisa si vorbita*, Iasi, Ed. Polirom.
- Rieffel, Remy, 2001, *Efectele mass-media*, în Bertrand, Clude-Jean, (coord.), *O introducere în presa scrisa si vorbita*, Iasi, Ed. Polirom.
- Rosca, Luminita, 2000, *Formarea identitatii profesionale a jurnalistilor*, Iasi, Ed. Polirom.
- Runcan, Miruna, 1998, *Introducere în etica si legislatia presei*, Bucuresti, Ed. All.
- Sartori, Giovanni, 1999, *Teoria democratiei reinterpretata*, Iasi, Ed. Polirom.
- Schmitter, Philippe & Karl, Terry, Lynn, 1994, *Ce este si ce nu este democratia*, în *Revista de Stiinte politice Polis*, nr. 3, articol aparut initial în *Journal of Democracy*, vol. 2, nr. 3, Summer, 1991.
- Voicu, George, 1998, *Pluripartidismul, o teorie a democratiei*, Bucuresti, Ed All